

Analyzing the fields of economic and professional education, and science and technology in the book "Arabic", eighth grade

Nahid Nasihat¹, Rezvan Baghbani²

Abstract

The document on the fundamental transformation of education and training covers important fields of development including economic, scientific, social and cultural in education and training. This document is for the realization of good life, the six fields of religious, religious and moral education; social and political; biological and physical; aesthetic and artistic; economic and professional; and has defined science and technology. The current research, with descriptive analytical method, examines the amount of attention paid to economic, professional, scientific and technological educational fields in the 8th grade, Arabic book. The result shows that the authors have more or less paid attention to these two fields. In the field of economic and professional education, there are materials about jobs and their influence and importance in the form of dialogue in the text and exercises and in 6 codes that prepare students for the future. In the field of science and technology education, examples have been presented in the form of 9 codes, most of which are expressions of the translation workshop and require more attention and diligence of the authors in reaching the goal of this field and fostering students' thinking and creativity.

Key words: Document of Fundamental Change in Education, educational Fields, Arabic textbook, eighth grade

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran

². Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran

تحليل مجالات التعليم الاقتصادي والمهني والعلمي والتكنولوجي في كتاب الصف الثامن "عربي"

ناهيد نصيحت^۳ رضوان باغباني^۴

ملخص

تحتوى وثيقة التحول الأساسى لنظام التربية والتعليم، كخريطة طريق، المجالات الهامة للتنمية منها الاقتصادية والعلمية والاجتماعية والثقافية. وقد بينت هذه الوثيقة الساحات الستة لتحقيق الحياة الطيبة، وهي الساحات الإعتقادية والعبادية والأخلاقية؛ الاجتماعية والسياسية؛ البيولوجية والبدنية؛ الجمالية والفنية؛ الاقتصادية والمهنية؛ والعلمية والتقنية. تبحث هذه الدراسة، بالمنهج الوصفي التحليلي ويهدف اتخاذ خطوة نحو تكوين التربية الصحيحة، عن مستوى الاهتمام بالساحتين الاقتصادية والمهنية؛ والعلمية والتقنية في كتاب اللغة العربية للصف الثامن. تظهر نتيجة هذه الدراسة أنه في الساحة التربوية الاقتصادية والمهنية توجد مقولات عن المهن والمشاغل وتأثيرها واهميتها على شكل الحوار في النص و ايضا التدريبات و في ۶ مكونات؛ مما يهيئ المتعلم للمستقبل واختيار المهنة المناسبة لقوته. كذلك في الساحة التربوية العلمية تطرق الى المصاديق على شكل ۹ مكونات و معظمها عبارة عن ورش الترجمة. يتطلب هذا الأمر المزيد من الاهتمام و الجهد و الامعان من جانب الباحثين و المؤلفين فى الوصول الى هدف هذه الساحة و تربية التفكير و الابداع لدى المتعلمين.

الكلمات الرئيسية: وثيقة التحول الاساسى، الساحات التربوية، الكتاب المدرسى للغة العربية، الصف الثامن

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۳. أستاذ مساعد، قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة فرهنجيان، ص.ب: ۱۴۶۶۵-۸۸۹، طهران، إيران n.nasiht@cfu.ac.ir
^۴. . أستاذ مساعد، قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة فرهنجيان، ص.ب: ۱۴۶۶۵-۸۸۹، طهران، إيران r.baghbani@cfu.ac.ir

واکاوی ساحت‌های تربیت اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری در کتاب «عربی» پایه هشتم ناهید نصیحت^۵ رضوان باغبانی^۶

چکیده

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به‌عنوان نقشه راه، عرصه‌های مهم توسعه از جمله اقتصادی، علمی، اجتماعی و فرهنگی را در تعلیم و تربیت در برمی‌گیرد. این سند برای تحقق حیات طیبه، ساحت‌های ششگانه تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ اجتماعی و سیاسی؛ زیستی و بدنی؛ زیبایی‌شناختی و هنری؛ اقتصادی و حرفه‌ای؛ و علمی و فناوری را تعریف کرده است. پژوهش حاضر، با روش توصیفی تحلیلی و با هدف گام نهادن در مسیر شکل‌گیری تربیت صحیح، میزان توجه به ساحت‌های تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری را در کتاب عربی پایه هشتم بررسی می‌کند. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که در ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، مطالبی پیرامون مشاغل و تأثیرگذاری و اهمیت آن‌ها در قالب گفتگو در متن و تمرین و در ۶ مؤلفه آمده است که متربی را برای آینده و انتخاب حرفه مناسب با توانایی آماده می‌کند. در ساحت تربیت علمی و فناوری هم مصداق‌هایی در قالب ۹ مؤلفه مطرح شده که بیشتر عبارات، کارگاه ترجمه است و توجه و اهتمام بیشتر مؤلفان را در رسیدن به هدف این ساحت و پرورش تفکر و خلاقیت متربیان می‌طلبد.

کلیدواژه‌ها: سند تحول بنیادین، ساحت‌های تربیتی، کتاب درسی عربی، پایه هشتم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۵. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی: ۱۴۶۶۵-۸۸۹ تهران، ایران. n.nasiaht@cfu.ac.ir

^۶. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی: ۱۴۶۶۵-۸۸۹ تهران، ایران. r.baghbani@cfu.ac.ir

۱. مقدمه

در سند تحول، به منظور ارتقاء تعلیم و تربیت و تحقق حیات طیبه، با توجه به جوانب مختلف وجودی انسان، ساحت‌هایی تعریف شده که در آن مجموعه‌ای از رفتارها قرار می‌گیرد. این ساحت‌ها عبارت‌اند از: «اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ اجتماعی و سیاسی؛ زیستی و بدنی؛ زیبایی‌شناختی و هنری؛ اقتصادی و حرفه‌ای؛ و علمی و فناوری» (مبانی نظری سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۲۹۸). با توجه به اهمیت سند تحول نظام آموزشی و نیز اهمیت نقد و تحلیل این‌گونه اسناد، به‌ویژه این مسئله که نزدیک یک دهه از تدوین این سند و ابلاغ آن به سازمان‌های مجری می‌گذرد، چگونگی کاربست، رویکردهای اجرایی، آثار عملی و نتایج تربیتی سند در سطوح مختلف جامعه از جهات گوناگون مورد توجه منتقدان قرار گرفته است (فرهادی و گرامی، ۱۴۰۰: ۲۰۹). از سوی دیگر، برنامه‌های درسی اساسی‌ترین خط‌مشی اجرائی‌اند و راهی برای دستیابی به هدف‌های آموزش و پرورش تلقی می‌شوند؛ بنابراین باید در تهیه آن‌ها نهایت مراقبت و دقت نظر اعمال شود تا به نحوی مطلوب جوابگوی نیازهای حاصل از تحولات اجتماعی باشد. چون کتاب درسی یکی از عناصر مهم آموزشی است و سهم مهمی در تأمین اهداف آموزشی کشور دارد، ضرورت توجه به آن در نظام آموزشی ما اهمیت منحصربه‌فردی پیدا کرده است (سلیمان‌پور: ۱۳۹۶؛ به نقل از غلامی و حیدری، ۱۴۰۱: ۱۰۶).

در این مقاله هم کتاب عربی پایه هشتم، به‌عنوان یک برنامه درسی بر اساس دو ساحت اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری سند تحول، با هدف تبیین میزان توجه به این ساحت‌ها مورد واکاوی قرار گرفته است. در واقع پرسش اصلی این است که کدها و مصداق‌های مرتبط با دو ساحت علمی و اقتصادی در کتاب درسی عربی پایه هشتم کدامند؟ برای به دست آوردن پاسخ، همه عبارات کتاب عربی پایه هشتم، بررسی و بر اساس کدها و مؤلفه‌های مندرج در سند تحول مستخرج از حدود و قلمروهای هر ساحت - مصداق‌یابی شده، سپس همه مصداق‌ها بر اساس این دو ساحت تربیتی مورد تحلیل قرار گرفته است.

۲. پیشینه پژوهش

پیرامون ساحت‌های تربیتی در حوزه‌ها و متون مختلف پژوهش‌های مهمی انجام شده است. در ارتباط با تحلیل کتب درسی بر مبنای ساحت‌های تربیتی، تحلیل‌های کمتری صورت گرفته است. مهم‌ترین پژوهش‌هایی که با نوشتار حاضر مرتبط است، عبارت‌اند از: «تحلیل محتوای کتاب زیست‌شناسی پایه دهم بر اساس ساحت‌های ششگانه سند تحول»؛ اعظم غلامی و رسول حیدری (۱۴۰۱) در این مقاله کتاب زیست‌شناسی پایه دهم را بر اساس ساحت‌های تربیتی واکاوی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که در این کتاب به هر شش ساحت توجه شده و بیشترین بسامد متعلق به ساحت علمی و فناوری و کمترین بسامد هم متعلق به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است. پاشایی (۱۴۰۱) در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بر اساس ساحت‌های تربیت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» به بررسی کتاب‌های فارسی مقطع ابتدایی از اول تا ششم پرداخته است. یافته‌های وی نشان می‌دهد که به‌رغم تأکید شورای برنامه‌ریزی تألیف کتب درسی، مؤلفان چندان به ساحت سیاسی و اجتماعی توجه ننموده‌اند. بیشترین میزان توجه در شش سال مربوط به «آشنایی با قهرمانان تاریخی ملی و مذهبی و احترام به نماد ملی» مربوط به ساحت تربیت سیاسی با ۳۷ مورد و کمترین توجه مربوط به دو مؤلفه «حفظ اسرار دیگران» و «توانایی‌های زبان ملی، محلی و جهانی» از ساحت تربیت اجتماعی با سه مورد بوده است. فرهادی و گرامی (۱۴۰۰) در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی متوسطه اول بر پایه ساحت‌های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین» با بررسی مؤلفه‌های ساحت‌ها به این نتیجه دست یافته‌اند که ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی با ۲۶۲ واحد و ساحت تربیت زیستی و بدنی با نوزده واحد، بیشترین و کمترین فراوانی را دارند. همچنین بالاترین ضریب اهمیت به ساحت اعتقادی و پایین‌ترین میزان به ساحت تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی اختصاص دارد.

«تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های تربیتی نامه ۳۱» هم توسط محمودی (۱۳۹۸) نگاشته شده که ایشان در این مقاله با درک اهمیت توجه به نکات تربیتی نامه، کتاب‌های درسی پایه اول تا ششم ابتدایی را

(هدیه‌های آسمانی، فارسی و مطالعات اجتماعی) براساس مؤلفه‌های تربیتی نامه بررسی کرده است. وفایی و همکاران (۱۳۹۶) در «بررسی میزان توجه به ساحت‌های ششگانه تربیتی سند تحول در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی»، با بررسی کتاب‌های مطالعات اجتماعی پایه‌های ششگانه ابتدایی به این نتیجه رسیده‌اند که در این کتاب‌ها ۵۲۸ مرتبه به ساحت‌ها اشاره شده است که از این میان، بعد علمی و فناوری با میزان بار اطلاعاتی ۰/۹۸۰ و ضریب اهمیت ۰/۱۷۸ بیشترین توجه را به خود اختصاص داده است. بعد اقتصادی و حرفه‌ای هم با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۳۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۳۳ کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است. در مقاله «تحلیل محتوای کتاب علوم سوم ابتدایی با تأکید بر ساحت‌های ششگانه تعلیم و تربیت»، رضانی و همکاران (۱۳۹۲) کتاب علوم پایه سوم ابتدایی را بر اساس ساحت‌ها تحلیل کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که در این کتاب، به‌طور متوازن به ساحت‌ها پرداخته نشده است و حتی در ساحت‌هایی که بیشتر مورد توجه بوده و سایر ساحت‌ها به مقوله‌های سطحی پرداخته شده است. آن‌ها بخش اعظم رفتارهای ناپهناجر اجتماعی عده-ای از دانش‌آموزان را عدم توجه هماهنگ و یکپارچه به همه ساحت‌ها توسط فعالان عرصه تربیت در فعالیت‌های تربیت مدرسه می‌دانند.

در پژوهش حاضر با توجه به کم‌رنگ بودن جایگاه مطالعات تربیتی در متون درسی، کتاب عربی پایه هشتم بر مبنای ساحت‌های تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری مطالعه و واکاوی می‌شود.

۳. تبیین ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای در کتاب عربی پایه هشتم

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بعد اقتصادی و معیشتی انسان‌هاست. این ساحت ناظر به رشد توانایی‌های متریبان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است؛ اموری نظیر درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش جهت حفظ و توسعه ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب‌وکار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی (مبانی نظری سند تحول، ۱۳۹۰: ۳۰۹).

مهم‌ترین جهت‌گیری ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای جهت‌گیری کل‌نگر و تلفیقی است که برخی مشخصه‌های آن عبارت‌اند از: توسعه متوازن و متعادل ابعاد و ساحت‌های وجودی فرد در راستای تحقق حیات طیبه در ابعاد فردی و اجتماعی؛ درونی‌سازی ارزش‌های اصیل دینی و اخلاقی در زمینه اقتصادی و حرفه‌ای، مانند ارزش کار و تلاش، کسب حلال، انصاف و عدالت، تعاون، وفای به عهد، پرهیز از اسراف و تبذیر؛ گرایش به ایجاد و توسعه شایستگی‌های متریبان برای یادگیری مادام-العمر؛ توجه به شکل‌گیری و توسعه الگوی مصرف مبتنی بر نظام معیار اسلامی؛ رفع موانع بین مراحل تربیت رسمی و عمومی و ساحت‌های تربیت و بین نظام تربیت رسمی و عمومی و نیازهای جامعه و بین مدرسه و جامعه از طریق تلفیق مناسب تربیت اقتصادی و حرفه‌ای با تربیت رسمی و عمومی در همه مراحل تربیت رسمی و عمومی؛ به‌حساب آوردن نیازهای فردی، تحول مشاغل و حرفه‌ها در جامعه؛ و توجه به تجربه کاری. در این ساحت به‌جای رویکردهای دانش‌محور یا مهارت‌مدار خشک و محصور در یک دوره زمانی مشخص، به رویکردی کل‌گرا و تلفیقی از تربیت در ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای نیاز است که نتیجه آن توسعه و تعالی کلیه ظرفیت‌های وجودی متریبان در راستای اصلاح و بهبود مستمر موقعیت خود و دیگران در همه ساحت‌ها به‌ویژه اقتصادی و حرفه‌ای است (همان: ۳۱۰). اگر آدمی در این بعد، از تربیت و رشد کافی برخوردار نشود، این امر می‌تواند بر سایر ابعاد وجودی وی تأثیرات نامناسبی بگذارد؛ لذا به‌منظور رشد و بالندگی سایر ابعاد وجودی آدمی، باید به این بعد مهم انسان نیز توجه کافی مبذول داشت (آقامحمدی، ۱۳۹۸: ۱۹) که ارتقاء کیفیت نیروی انسانی و توسعه ظرفیت او را به دنبال خواهد داشت. طبیعتاً، اعتلای نیروی انسانی موجب «افزایش بهره‌وری و تسریع رشد اقتصادی» می‌شود (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۴). کدها و مصداق‌های مرتبط با آن‌ها در حوزه ساحت اقتصادی و حرفه‌ای در جدول زیر (شماره یک) آمده است:

جدول ۱: ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

مصداق	کدها
<ul style="list-style-type: none"> ◀ قال المدرس: درس اليوم حول مهنة المستقبل. فسأل: أي مهنة تحب؟ (كتاب عربي پایه هشتم، ص ۳۷) ◀ صادق: أنا أحب الزراعة. لأنها عمل مهم لتقدم البلاد. سوف أصير مهندسا زراعيًا. (ص ۳۷) ◀ ناصر: أنا أحب بيع الكتب؛ لأن الكتب كنوز و قال رسول الله عنها: الكتب بساطين العلماء. (ص ۳۷) ◀ قاسم: سأصير مخترعا و سوف أصنع جوالا جديدا. (ص ۳۷) ◀ منصور: أنا أحب الرياضة. أنا لاعب ممتاز في كرة القدم. (ص ۳۷) ◀ أمين: أنا أحب طب العيون. سوف أصير طبيبا لخدمة الناس. (ص ۳۸) ◀ المدرس: ما هو هدفكم من انتخاب الشغل؟ عارف: خدمة الناس؛ لأن كل واحد منا بحاجة إلى الآخرين. (ص ۳۸) ◀ المدرس: أي شغل مهم؟ حامد: كل مهنة مهمة و البلاد بحاجة إلى كل المهن. (ص ۳۸) ◀ أنت شرطى تحفظ الأمن في البلاد. (ص ۳۹) ◀ أنا جندي أرفع علم وطني. (ص ۴۱) 	درک و مهارت حرفه‌ای
<ul style="list-style-type: none"> ◀ تلك المرأة (طباخة) تنفع أسرته. (ص ۵۱) 	رعايت بهره‌وری
<ul style="list-style-type: none"> ◀ أنت طبيبة تفحصين المرضى بدقة. (ص ۳۹) ◀ أنت شرطى تحفظ الأمن في البلاد. (ص ۳۹) ◀ أنا جندي أرفع علم وطني. (ص ۴۱) ◀ أنت طبيب مجد أنت تفحص المرضى بدقة. (ص ۴۱) ◀ أنت فلاحه مجده أنت تحصدين الرز. (ص ۴۱) ◀ أنا ممرضة أخدم كل المرضى. (ص ۴۱) ◀ يا نجار انت تعمل جيدا. (ص ۵۲) 	التزام به اخلاق حرفه‌ای
<ul style="list-style-type: none"> ◀ أنا سأعمل. (ص ۳۹) ◀ أنت سوف تفحصين المريضة. (ص ۳۹) ◀ أنا خباز أعمل لتهيئة الخبز من الساعة الخامسة. (ص ۳۹) ◀ أنا مدرسة الكيمياء. أشرح الدرس للطالبات. (ص ۳۹) ◀ أنا طباخة أطبخ طعاما لذيذا. (ص ۴۰) ◀ أنا نجار سأصنع كرسيًا خشبياً. (ص ۴۰) ◀ أنت حداد تصنع الأبواب و النوافذ. (ص ۴۱) ◀ هذه البنت تعمل في المختبر. (ص ۵۲) ◀ والدنا يعمل في المصنع و والدتنا تعمل في المكتبة. (ص ۵۵) ◀ أيتها الأسرة ماذا تعملون؟ نزرعون في مزرعتنا. (ص ۷۶) 	پرهیز از بطالت و بیکاری

<ul style="list-style-type: none"> ◀ تعمل هاتان الفلاحان فى المزرعة. (ص ۹۲) ◀ هم يحصدون القمح. (ص ۱۰۱) ◀ هذان الفلاحان يزرعان الرز فى الربيع. (ص ۱۰۴) ◀ يزرعون القمح. (ص ۱۰۵) ◀ يجمعان البرتقال. (ص ۱۰۵) ◀ هما يجمعان الأزهار. (ص ۱۱۳) ◀ هما تجمعان ورق الشاى. (ص ۱۱۳) 	
<ul style="list-style-type: none"> ◀ لماذا جنتم الى طهران؟ لأن والدى فى مهمة ادارية. (ص ۶۳) ◀ تصريف النقود و أسعار النقود فى العتبات المقدسة. (ص ۷۰) 	مراعات قوانين كسب و كار
<ul style="list-style-type: none"> ◀ قال المدرس: درس اليوم حول مهنة المستقبل. فسأل: أى مهنة تحب؟ (ص ۳۷) ◀ صادق: أنا احب الزراعة. لأنها عمل مهم لتقدم البلاد. سوف اصير مهندسا زراعيًا. (ص ۳۷) ◀ ناصر: أنا احب بيع الكتب؛ لأن الكتب كنوز و قال رسول الله عنها: الكتب بساطين العلماء. (ص ۳۷) ◀ قاسم: سأصير مخترعا و سوف أصنع جوالا جديدا. (ص ۳۷) ◀ منصور: أنا أحب الرياضة. أنا لاعب ممتاز فى كرة القدم. (ص ۳۷) ◀ أمين: أنا أحب طب العيون. سوف أصير طبيبا لخدمة الناس. (ص ۳۸) ◀ المدرس: ما هو هدفكم من انتخاب الشغل؟ عارف: خدمة الناس؛ لأن كل واحد منا بحاجة الى الآخرين. (ص ۳۸) ◀ المدرس: أى شغل مهم؟ حامد: كل مهنة مهمة و البلاد بحاجة الى كل المهن. (ص ۳۸) ◀ المدرس: علينا باحترام كل المهن. (ص ۳۸) ◀ قال رسول الله: خير الناس أنفعهم للناس. (ص ۳۸) ◀ ما هو الهدف من انتخاب الشغل؟ (ص ۴۰) ◀ ماذا ستصير فى المستقبل؟ (ص ۴۰) ◀ أى شغل مهم برأىك؟ (ص ۴۰) 	توجه به انتخاب آگاهانه شغل مناسب با توانایی

بررسى ساحت اقتصادى و حرفه‌اى در كتاب عربى پایه هشتم، نشان مى‌دهد كه توجه عمده‌اى به اين ساحت صورت گرفته است؛ اما كيفيت توجه به اندازه‌ى بسامد آن نيست؛ زيرا محورهای محدودى در آن مطرح شده كه عبارت‌اند از: درك و مهارت حرفه‌اى، التزام به اخلاق حرفه‌اى، پرهيز از بطالت و بيكارى و توجه به انتخاب آگاهانه شغل متناسب به توانایی‌ها. دو مصداق هم برای محور بهره‌ورى و مراعات قوانين كسب و كار در كتاب مى‌توان يافت. نکته مهم‌تر در اين مسئله نهفته است كه از بين ۱۰ درس كتاب، يك درس با عنوان «مهنتك فى المستقبل» به انتخاب حرفه و گفتگو پيرامون آن اختصاص يافته است؛ امرى كه دانش‌آموز را برای حضور بهتر در جامعه و انتخاب آگاهانه شغل آماده مى‌كند. دانش‌آموز بايد در دوران آموزش‌پذيرى، حفظ و توسعه ثروت و توجه به اقتصاد و معيشت و شناخت قوانين كسب و كار، توجه به كارآفرينى و ساير مصاديق تربيت اقتصادى را فراگيرد. همچنين تلاش برای تحقق رفاه فردى و اجتماعى و رشد و استقلال اقتصادى، حفظ و پيشرفت ثروت ملى، افزايش

بهره‌وری و بسط عدالت اقتصادی و... از محورهای آموزش تربیت اقتصادی به شمار می‌آید که می‌تواند در کتب درسی گنجانده شود.

۴. تبیین ساحت تربیت علمی و فناوری در کتاب عربی پایه هشتم

بر اساس سند تحول، ساحت تربیت علمی و فناوری بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی، ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متریبان را در شناخت و بهره‌گیری و توسعه نتایج تجارب متراکم بشری در عرصه علم و فناوری یاری کند تا بر اساس آن متریبان قادر شوند با عنایت به تغییرات و تحولات آینده، نسبت به جهان هستی و استفاده و تصرف مسئولانه در طبیعت، بینشی ارزش‌مدار کسب کنند. این ساحت ناظر به رشد توانمندی افراد جامعه در راستای فهم و درک دانش‌های پایه و عمومی، کسب مهارت دانش‌افزایی، به‌کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی، توان تفکر انتقادی، آمادگی جهت بروز خلاقیت و نوآوری و نیز ناظر به کسب دانش، بینش و تفکر فن‌آورانه برای بهبود کیفیت زندگی است. مهم‌ترین جهت‌گیری ساحت تربیت علمی و فناوری، جهت‌گیری کل‌نگر و تلفیقی در چهارچوب نظام معیار اسلامی است که برخی از مشخصه‌های آن عبارت‌اند از: تلفیق نظر و عمل یا توجه همزمان به تربیت نظری و عملی که در معنای وسیع‌تر، ناظر به تلفیق علم و فناوری است؛ تلفیق نگاه آیه-ای به طبیعت و نگرش ابزاری و شناخت آن با همدیگر؛ تأکید بر هماهنگی علم و دین؛ توجه متعادل و متوازن به رویکردهای پژوهش کمی و کیفی؛ ملاحظه درهم تنیدگی مرزهای علوم و رشته‌های علمی؛ (مبانی نظری، ۱۳۹۰: ۳۱۱) توجه به ارزش-مداری محتوا؛ تلفیق مهارت‌ها، دانش‌ها و نگرش‌های علمی به‌ویژه تلفیق بین مهارت‌های فرآیندی، در تربیت علمی و فناوری و به‌کارگیری مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی و ارتباطی در جریان یادگیری محتوا، به منزله روش و ابزاری برای یاددهی و یادگیری عمیق‌تر و بهتر (همان: ۳۱۲).

مکتب تربیتی اسلام، توجه زیادی به علم نشان داده و محدودیت زمانی و حتی جنسیتی برای آن در نظر نگرفته است. این امر بیانگر اهمیت دین به علم و دانش‌افزایی است. از رسول گرامی اسلام روایت شده که «اطلبوا العلم من المهد الی اللحد» (نهج‌الفصاحه، ۱۳۸۷: ۲۱۸) و نیز «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۳۱). ایشان در جایی دیگر، قلم دانشمندان را حتی از خون شهید مهم‌تر می‌داند: «مِدَادُ الْعُلَمَاءِ أَفْضَلُ مِنْ دِمَاءِ الشَّهْدَاءِ» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۵۸/۱). در جدول شماره ۲، کدها و مصداق‌های مهم و مرتبط با ساحت تربیت علمی و فناوری ترسیم شده است:

جدول ۲: ساحت تربیت علمی و فناوری

مصادیق	کدها
تفکر ساعه خیر من عبادة سبعین سنة؛ قال رسول الله «ص». (کتاب عربی پایه هشتم، ص ۴۹)	به‌کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی
چه وبگاه یا وبلاگ مناسبی در زمینه آموزش زبان عربی می‌شناسید؟ (ص ۳۳)	کسب دانش، بینش و تفکر فن-
العلم أفضل من العبادة؛ قال رسول الله «ص». (ص ۳۲)	آورانه برای بهبود
س‌أصیر مخترعا و سوف أصنع جولا جدیدا. (ص ۳۷)	کیفیت زندگی
العلم خیر من المال العلم یحرسک و أنت تحرس المال؛ قال علی علیه- السلام. (ص ۶۹)	

<ul style="list-style-type: none"> ◀ العالم بلا عمل كالرامی بلاوتر؛ قال رسول الله «ص». (ص ۱۳۲) 	
<ul style="list-style-type: none"> ◀ لكل شئ طريق و طريق الجنة العلم؛ قال رسول الله «ص». (ص ۳۲) ◀ زكاة العلم نشره؛ قال على عليه السلام. (ص ۳۲) ◀ ما هي الآيات الأولى التي نزلت على النبي؟ الآيات الأولى من سورة العلق. (ص ۸۴) ◀ من هو أول نبي كتب بالقلم؟ هو النبي ادریس. (ص ۸۴) 	هماهنگی علم و دین
<ul style="list-style-type: none"> ◀ من سأل علم؛ قال رسول الله «ص». (ص ۳۳) ◀ العلم خزائن و مفتاحها السؤال؛ قال رسول الله «ص». (ص ۶۹) ◀ أفرايتم الماء الذي تشربون؟ (ص ۸۱) ◀ أ أنتم تخلقونه أم نحن الخالقون؟ (ص ۸۱) 	حقیقت جویی
<ul style="list-style-type: none"> ◀ من كتم علما فكأنه جاهل؛ قال على عليه السلام. (ص ۳۳) ◀ أعلم الناس من جمع علم الناس الى علمه؛ قال رسول الله «ص». (ص ۶۹) ◀ إن العلم حياة القلوب و نور الأبصار؛ قال على عليه السلام. (ص ۶۹) ◀ العلماء مصابيح الأرض؛ قال رسول الله «ص». (ص ۶۹) 	فهم و درک دانش؛ جایگاه و اهمیت آن
<ul style="list-style-type: none"> ◀ العلم في الصغر كالنقش في الحجر؛ قال على عليه السلام. (ص ۲۶) ◀ العلم خير من المال العلم يحرسك و أنت تحرس المال؛ قال على عليه السلام. (ص ۶۹) 	پایان ناپذیری دانش
<ul style="list-style-type: none"> ◀ أنا احب بيع الكتب؛ لأن الكتب كنوز وقال رسول الله عنها: الكتب بساطين العلماء. (ص ۳۷) 	استدلال در امور
<ul style="list-style-type: none"> ◀ سيبيوه كتب أول كتاب كامل في قواعد اللغة العربية اسمه «الكتاب». (ص ۲۵) ◀ الفيروزآبادی كتب معجما في اللغة العربية اسمه «القاموس المحيط». (ص ۲۵) ◀ كتب سيبيويه أول كتاب كامل في قواعد اللغة العربية. (ص ۲۸) ◀ كتب الفيروزآبادی معجما في اللغة العربية. (ص ۲۸) 	کسب شناخت در دانش تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> ◀ لا أقول لكم عندي خزائن الله و لا أعلم الغيب. (ص ۸۳) ◀ يضرب الله الأمثال للناس و الله بكل شئ عليم. (ص ۸۳) ◀ الله يعلم و أنتم لا تعلمون. (ص ۸۳) ◀ لا يعلم من في السموات و الأرض الغيب إلا الله. (ص ۱۰۷) 	علم الهی

مهم‌ترین کدها و محورهایی که از بررسی ساحت علمی و فناوری استخراج شده است، عبارت‌اند از: به‌کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی؛ کسب دانش، بینش و تفکر فن‌آورانه برای بهبود کیفیت زندگی؛ هماهنگی علم و دین؛ حقیقت‌جویی؛ فهم و درک دانش، جایگاه و اهمیت آن؛ پایان‌ناپذیری دانش؛ استدلال در امور؛ کسب شناخت در دانش تخصصی و نیز علم الهی. مسئله مهمی که در این ساحت قابل توجه است، این است که بخش مهمی از عبارات مرتبط با کدهای این ساحت، از روایات پیامبر گرامی اسلام و امیرالمؤمنین علیهما السلام و نیز آیات شریف قرآن کریم گرفته شده و ترجمه آن‌ها از دانش‌آموز خواسته

شده است. البته درسی با عنوان «السفرة العلمية» در این کتاب گنجانده شده است که خواننده در نگاه اول چنین تصور می‌کند که با متنی روبه‌روست که این متن علاوه بر سفر و ملزومات آن پیرامون یک موضوع علمی صحبت می‌کند و مطالبی را به خواننده ارائه می‌دهد؛ حال آنکه چنین نیست و حرفی از موضوعات مرتبط با ساحت تربیت علمی و فناوری در آن به میان نیامده است و آنچه پیرامون ساحت علمی و فناوری در این کتاب وجود دارد، در سایر درس‌هاست.

در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی، نیازهای روز جامعه به علوم مختلف و فراهم نمودن زمینه برای تحصیلات عالی در رشته‌ها و حوزه‌های گوناگون پس از انقلاب اسلامی مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. از آنجاکه حکومت ایران با تکیه بر دستاوردهای فرهنگی و تربیتی اسلام و ائمه معصومین علیهم‌السلام به مدیریت فرهنگی و تربیتی و گسترش رشته‌های علمی برای جامعه می‌پردازد، ناگزیر است به همه حوزه‌ها و نیازهای فکری مردم توجه نماید. بخش مهمی از این مسئولیت به نظام آموزش و پرورش و تألیف کتب درسی بازمی‌گردد که باید بر اساس سند تحول بنیادین طرح‌ریزی شود.

۵. نتیجه‌گیری

بررسی کتاب عربی پایه هشتم بر اساس ساحت‌های تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری گویای آن است که مؤلفان کم‌وبیش، به این دو ساحت توجه داشته‌اند. در درس سوم کتاب با عنوان «مهنک فی المستقبل»، مطالبی پیرامون مشاغل و تأثیرگذاری و اهمیت آن‌ها در قالب گفتگو در متن و تمرین آمده است که متربی را برای آینده آماده می‌کند. بررسی ساحت اقتصادی و حرفه‌ای در کتاب مذکور، نشان می‌دهد که کیفیت توجه به این ساحت به اندازه بسامد آن نیست؛ زیرا کدها محدود به ۶ کد است و مصداق‌ها غالباً به نام بردن مشاغل منحصر می‌شود؛ اما مطرح کردن انواع مشاغل و توجه به انتخاب آگاهانه متناسب با توانایی و علاقه، نکته مهمی است که در این کتاب به آن توجه شده است. در ساحت علمی و فناوری هم غالب مطالب و عبارات در محور کارگاه ترجمه گنجانده شده است و گفتگو محور نیست. در درس نهم با عنوان «السفرة العلمية»، سخنی از موضوع مرتبط با علم نیست و فقط ملزومات یک گردش مطرح شده و کدهای مرتبط با ساحت تربیت علمی و فناوری در بخش‌های مختلف کتاب به صورت پراکنده و در ۹ مؤلفه قرار گرفته است که توجه و اهتمام بیشتر مؤلفان را در پرورش تفکر و خلاقیت متربیان می‌طلبد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

کتاب‌ها

- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۴۰۱). **کتاب عربی، زبان قرآن، پایه هشتم**. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- سلیمان‌پور، جواد (۱۳۹۶). **مهارت‌های تدریس نوین**. نشر احسن.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق). **الکافی**. تهران: دارالکتب الإسلامیة.
- **مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران**. (۱۳۹۰). تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق). **بحار الانوار**. جلد ۱. بیروت: مؤسسه الوفاء.
- **نهج الفصاحه** (۱۳۸۷). گردآوری: ابوالقاسم پاینده. قم: انصاریان.

مقالات

- آقامحمدی، جواد (۱۳۹۸). «بررسی میزان انعکاس اهداف ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول در متون درسی». **رشد آموزش علوم اجتماعی**. سال ۲۲، ش ۱، صص ۱۶-۲۱.
- پاشایی، محمدرضا (۱۴۰۱). «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بر اساس ساحت‌های تربیت سیاسی و اجتماعی سند تحول». **پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی**. سال ۲۲، شماره ۸، صص ۲۰۵-۲۲۹.
- رضائی، سمیه؛ آهنی، معصومه و محسن آیتی. «تحلیل محتوای کتاب علوم سوم ابتدایی با تأکید بر ساحت‌های ششگانه تعلیم و تربیت». **همایش ملی تغییر در برنامه درسی دوره‌های آموزش و پرورش**.
- شفیع‌ی، سیده فاطمه؛ طیبیه ماهرزاده و علی ستاری (۱۳۹۸). «بررسی تأثیر برنامه فلسفه برای کودکان بر افزایش مهارت‌های شناختی دانش‌آموزان با استفاده از مؤلفه‌های تربیت اقتصادی سند تحول». **نوآوری‌های آموزشی**. سال ۱۸، ش ۷۲، صص ۵۳-۷۲.
- غلامی، اعظم و رسول حیدری (۱۴۰۱). «تحلیل محتوای کتاب زیست‌شناسی پایه دهم بر اساس ساحت‌های ششگانه سند تحول». **نوآوری‌های آموزشی**. سال ۲۱، شماره ۸۲، صص ۱۰۵-۱۳۲.
- فرهادی، نوازالله و زهرا گرامی طیبی (۱۴۰۰). «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی متوسطه اول بر پایه ساحت‌های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین». **علوم تربیتی از دیدگاه اسلام**. دوره نهم، شماره ۱۵، صص ۲۰۵-۲۲۸.
- محمودی، سیروس (۱۳۹۸). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های تربیتی نامه ۳۱ نهج‌البلاغه». **اسلام و پژوهش‌های تربیتی**. سال ۱۱، ش ۱، صص ۳۳-۴۶.
- وفایی، رضا؛ سیف‌اله فضل‌الهی قمشی و احمد طالعی‌فرد (۱۳۹۶). «بررسی میزان توجه به ساحت‌های ششگانه تربیتی سند تحول در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی». **مطالعات کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی**. سال ۲، ش ۲، صص ۱۳۱-۱۵۴.